

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakértői véleménye

A szakvélemény címe: Grafika szerzői jogvédelme és felhasználása

Ügyszám: SzJSzT-21/16

A szakvélemény szövege:

I. A Megbízó által feltett kérdések

„1. Az 1/F/9/B jel alatt csatolt grafikai mű szellemi tevékenységből fakadó egyéni, eredeti jelleggel bíró alkotás-e? Ha igen, miben áll ezen egyéni és eredeti jelleg, figyelemmel arra, hogy a mű alapja a Tihanyi Apátság alapítólevelén látható királyi aláírás (5/A/2)?

2. Amennyiben az 1. kérdésre igenlő válasz adható, megállapítható-e, hogy 1/F1/A-B és 1/F/2 jel alatti alperesi plakátokon és televíziós hirdetésben az 1/F/9/B jel alatti grafikai alkotás felhasználásra került?

3. Amennyiben a 2. kérdésre igenlő válasz adható, megállapítható-e, hogy a szóban forgó felhasználásokon látható grafikai alkotások az 1/F/9/B jel alatti mű átdolgozásai, vagy attól független, önálló szerzői művek?”

II. Rövid tényállás

A Megbízó a megbízásban a tényállást az alábbiak szerint foglalta össze röviden:

„A grafikusművész felperes 1983-ban K. G. rendező felkérésére készítette el a I. című rockopera plakáttervét (1/F/9/A). Ehhez a Tihanyi Apátság alapítólevelén található királyi aláírást vette alapul olyan módon, hogy a vonalakat kissé megvastagította, szélüket rozsdás vastárgyra emlékeztető kimaródásokkal látta el.

A jogvitával érintett mű az a grafikai alkotás (1/F/9/B), amelyet a felperes az előbbi plakátterv alapulvételeivel alkotott meg úgy, hogy az előbbieket szerint megjelenített aláírás központi, függőleges tengelyét felfelé meghosszabbította, alját pedig helyes csúccsá szélesítette, ilyen módon a tengely egyszerre formál keresztet és kardot. Ez a grafikai mű a zenés színpadi mű hangfelvételének lemezborítóján került felhasználásra.

A felperes álláspontja szerint az alperes engedélye nélkül, jogosulatlanul használta fel ezt a grafikai alkotást a 2015. augusztus 18-19. napjaira szervezett I. című előadást hirdető utcai plakátokon (1/F/1/A, B, 1/F/2) és televíziós hirdetésekben (1/F/3). Ezek a felperesi grafikai alkotást segédvonalakkal és -ábrákkal kiegészítve jelenítették meg (1/F/2), melyet a felperes a mű jogosulatlan átdolgozásának tekint. A felperes a fentiek miatt szerzői jogsértés megállapítása és szerzői jogdíj megfizetése iránt terjesztett elő keresetet az Szjt. 12.§ (1) bekezdés, a 13.§, a 4.§ (2) bekezdés, valamint a 16.§ (1) bekezdés megsértését állítja.

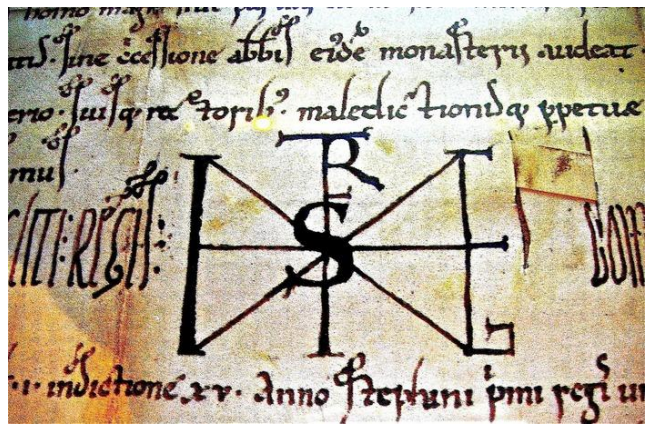
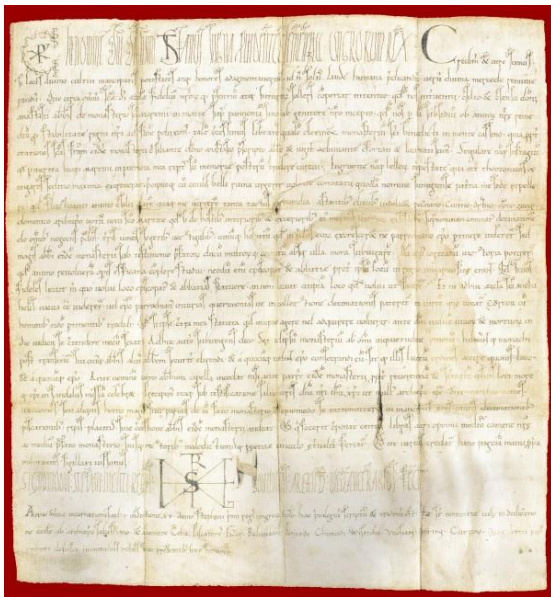
Az alperes védekezése szerint a felperesi grafikai alkotás a Tihanyi Apátság alapítólevelén látható királyi aláírás (5/A/2) átvételén alapszik, egyéni, eredeti jelleggel nem bír. A királyi aláírás felhasználása egyébként sem a felperes, hanem a rockopera alkotóinak ötlete volt.

Az alperes állítja, hogy a panaszolt reklámokban mindössze a Tihanyi Apátság alapítólevelén látható királyi aláírást használta fel, abból kiindulva alkotott önálló, a felperes művétől

független, attól eltérő grafikai művet. Ehhez a felhasználáshoz nem volt szüksége a felperes engedélyére, mert a felhasznált királyi aláírás nem áll szerzői jogi oltalom alatt.”

III. Előzetes észrevételek

Az eljáró tanács jelezni kívánja, hogy mind a peres felek érvelésében, mind a Megbízó által feltett kérdésben hibásan jelenik meg, miszerint Szent István király aláírása a Tihanyi Apátság alapítólevelén volna olvasható. Utóbbi Apátságot 1055-ben I. András király alapította. Ezzel ellentétben a közismert Szent Istváni aláírás (monogramma) a Pannonhalmi Bencés Főapátság 1001-re datálható alapítólevelén található.¹ Az alapítólevelet, illetve az aláírás kinagyított másolatát lásd az alábbi képeken.

A monogramma az oklevél befejező részében, a diplomatika nyelvén az eschatollumban található. Az aláírást megelőzi a signum (vagy subscriptio regis), amely az alapítólevélben így szól: „Signum domini Stephani incliti regis”, azaz „István, felséges király úr jegye”.² A négyszögletes monogramma feloldását már több kutató is megkísérelte. Többen (például Podhradczky József, Horvát István, Fejérpataky László) a „Stefanus rex” szavakat vélik kiolvasni.³ Mások a „Stephanus rex Hungariae”, a „Stefanus rex augustus”, illetve a „Stephanus primus rex Hungariae” mellett állnak ki.⁴ A monogrammán belül külön vizsgálatot érdemel az úgynevezett ductus fundamentalis, azaz alapbetű is. Számos eltérő vélekedés létezik erre, ám hagyományosan a H, az N, illetve az X betűket látták a történészek alapbetűként.⁵

IV. Az alperesi és felperesi grafikák összevetése

I. A felperes eredeti grafikája

¹ A Pannonhalmi Alapítólevelet lásd: <http://www.natarch.hu/szemle/20014/pannon.htm>.

² Fejérpataky László: A Pannonhalmi Apátság alapító oklevele. Budapest, 1878, p. 209.

³ Podhradczky József: A Pannon Halmi Apátság Alapító Levelét nem készítették az ottani szerzetes férfiai, hanem az Szent István Királynak eredeti hiteles oklevele, h.n., é.n., Kir. Magyar egyetemi nyomda, p. 15.; Fejérpataky: i.m., p. 209.

⁴ Uo.

⁵ Uo., p. 210.

Felperes eredeti grafikája I. című rockopera napjára tervezettösbemutatóhoz készült poszterén volt látható. A poszter tetején a rockopera szerzőinek neve és Karoling Minuscula betűkkel szedve a rockopera címe, a lap alján pedig az ösbemutató ideje és helye olvasható. E két rész fogja közre a poszter domináns elemét, a felperesi grafikát. Ez két részből áll. Hátterben a felperes által előadottak szerint a nagyszentmiklósi aranyelet egyik korszóján lévő ábrázolás által ihletett, Koppány elragadását szimbolizáló motívum látható. E motívum előtt helyezkedik el az eredetivel mindenben (formájában és színében egyaránt) megegyező Szent Istváni aláírás, melynek jobb alsó sarkában olvasható a felperes családneve, ugyancsak Karoling Minuscula betűkkel szedve). A felperes által elmondottak szerint e poszter nem került nyilvánosan felhasználásra, mivel az ösbemutató helyszínét áthelyezték. A Megbízó által feltett kérdésekből továbbá az is kiderül, hogy a jogvita nem ezen eredeti grafikát, hanem az ennek módosításával létrehozott grafikát érinti.

2. A felperes módosított grafikája

A felperes másodlagos grafikája a rockoperáról készült hanglemez elülső és hátsó borítóján található.

Az elülső borító alapvetően két részre osztható. Az oldal tetején a rockopera címe olvasható Karoling Minuscula betűtípussal, a borító további részét pedig a Szent Istváni aláírás módosított verziója tölti ki. A módosítások lényege a következő: az aláírás színe rozsdavörös, az aláírás központi, T betűjének teteje kardmarkolatá, alja pedig kardéllé hosszabbodott. A vonalszéleket a felperes elmondása szerint régi vastárgyakra emlékeztető textúrával látta el, amelynek köszönhetően a vonalak kimaródásokra emlékeztetnek, recések, bizonytalanak hatnak. A grafika központi eleme tehát a karddá, egyúttal annak formájából következően – a ma ismert – keresztte alakított T betű. Az ábrázolás a keresztény államot megteremtteni kívánó Szent István, illetve a pogány hagyományokat őrizni kívánó Koppány küzdelmét szimbolizálja. A grafika rozsdavörös színe érzékelteti e küzdelem utolsó véréig tartó voltát. Az elülső borítón olvasható továbbá a rockopera szerzőinek a neve (kevésbé hangsúlyos helyen, az oldal alján, a kard pengéjének jobb oldalán); a kard markolatának bal alsó sarkában a kérdéses lemez műfaja és a rockopera készítőjének megjelölése (M. produkciója). Továbbá a Szent Istváni aláírás bal szélső, I betűjének alján a hanglemez előállítójára és a lemez sorszámára utaló adatok olvashatók. A grafikát készítő felperes nevére az elülső borító nem utal.

A hanglemez hátsó borítóján (fent a jobb oldalon) az előadással kapcsolatos legfontosabb adatok mellett egyrészt központi elemként jelenik meg a Koppány elragadását szimbolizáló motívum, mely az eredeti grafikához képest semmilyen változtatáson nem esett át. A hátsó borító jobb alsó sarkában ismét látható a módosított Szent Istváni aláírás, ezúttal kicsinyített méretben, és fekete színben. Ugyanitt, az aláírás alatt olvasható a felperes neve.

3. Az alperesi grafika

A Megbízó az eljáró tanács rendelkezésére bocsátott több, az alperesi grafikát ábrázoló fényképről készített papír alapú másolatot. Ezek a 2015-ös előadás utcai oszlopos poszterét (1/F/1/A), ugyanerről egy még közelebbi másolatot (1/F/1/B), egy másik utcai posztert (1/F/2), egy televíziós reklámról készített fotót (1/F/3), valamint a Z. Ügynökség honlapjáról készült képet (1/F/8/A) tartalmazzák. Az eljáró tanács a megállapításai

megtételéhez elegendőnek látta, ha ezek közül az 1/F/1/B, illetve az 1/F/2 jel alatti képeket vizsgálja meg.

Az alperesi oszlopos poszter (1/F/1/B) három nagy részre osztható. A poszter alján a 2015-ös előadás alapvető adatai olvashatók. A középső rész a 2015-ös előadás főszereplőit ábrázolja. A felső sor két szélén a művet jegyző Sz. L. és B. J. is láthatók. A poszter harmadik, felső része részben tartalmaz egy, a Szent Istváni aláírást jelentősen módosító grafikát. Ebben a Szent Istváni aláírást letisztult vonalvezetés jellemzi, ugyanakkor további segédvonalakkal látja el az I betű tetejét, az S és az R betűket egészében keretbe helyezi, a T betű vízszintes vonalának szélei pedig függőleges irányba továbbfolynak. A T betű felső része kardmarkolattá került átalakításra, a T betű alja azonban ezen a poszteren nem látható. A grafika szürke árnyalatú. A poszter ugyanezen harmadik részében további motívumok tűnnek fel: emelődarura emlékeztető felépítmény a poszter bal oldalán, épületek tornyai és más épületek kontúrjai. Összességében feltételezhető, hogy a poszter háttérében egy budapesti látkép, vélhetően a Szent István Bazilika és környéke látható. Az alperes elmondása szerint a dizájn Szent Istvánnak az ország építésére vonatkozó vízióját jelképezi (és nem a Koppány elleni harcot). Végül a felső harmad jobb szélén egy nagyméretű, piros körben tájékoztatták a poszter készítőit az érdeklődőket arról, hogy „+1 előadás” kerül megtartásra. Az elem egyúttal kitakarja a Szent Istváni aláírás jobb szélén található E betűt.

Az 1/F/2 jel alatt iktatott utcai poszter jelentős eltérések mellett reklámozza ugyanazt az eseményt. A fekete háttér előtt az információk rikító zöld és – vélhetően – piros betűkkel jelennek meg. Ezúttal a poszter tetején olvasható a rockopera két szerzőjének a neve, alatta a Szent Istváni aláírás alperesi változata. A poszter alján a rockopera címe, előadásának időpontja és helye olvasható. (A poszter legalján található kisbetűs sort az eljáró tanács a rendelkezésre bocsátott másolatról nem tudta leolvasni.) E poszteren a Szent Istváni aláírás alperesi változatának egésze látható – ide értve az aláírás jobb oldalán elhelyezkedő E betűt is. A rikító zöld színnel ábrázolt aláírást a letisztult vonalvezetés, a segédvonalak, valamint – ezúttal jól láthatóan – a T betű karddá történő átalakítása jellemez. E poszteren nem jelenik meg az oszlopos poszter háttérében látható látkép az épületekkel.

V. Válasz az 1-3. kérdésekre

Az eljáró tanács a fentiekben bemutatott elemzésre tekintettel a következő, szerzői jogilag releváns megállapításokat teszi.

Az alkotások szerzői jogvédelmét megalapozó műként való minősítés előfeltétele az egyéni, eredeti jelleg megléte. A fentebb vázoltak szerint látható, hogy a felperes Szent István aláírását, mint országunk kulturális örökségét csekélyebb részben változtatta meg. Ám az eljáró tanács e változtatásokat elegendőnek ítélte arra, hogy a felperesi grafikát szerzői műként minősítse. Egyrészt az egyéni, eredeti jelleg minimum-követelménye, küszöbértéke alacsony, melyet a Szerzői Jogi Szakértő Testület számos korábbi szakvéleményében megerősített. Másrészt a felperes grafikájának tematikája, színválasztása és grafikai kivitelezése egyéni, eredeti módon juttatja kifejezésre a felperesnek a Szent István és Koppány ellenállásából eredő dilemmával kapcsolatos véleményét. Végül soron a felperes új értelmet adott az aláírásnak, így mind az előadással kapcsolatban, mind a lemezborítóval kapcsolatban alkalmazott grafika emblemikus jelképpé vált.

Ahhoz, hogy a felperes szerzői joga sérüljön, bizonyítani szükséges, hogy az alperes a felperes művét használta fel saját tevékenysége keretében. Ez potenciálisan a felperes

többszörözési és átdolgozási jogának a sérelmével képzelhető el. A vagyoni jogokon felül a szerző személyhez fűződő jogainak megsértését is tilalmazza az Sztj., azonban e jogokat az alperesi grafika elkészítése az eljáró tanács meglátása szerint nem sértette.

A többszörözés joga alapján a forrásmű egésze vagy valamely szerzői jogilag védett része kerül lemásolásra (például fénymásolás, televíziós műsor rögzítése, egy mű lefényképezése), az átdolgozás révén pedig a forrásműre támaszkodva, annak részleteit felhasználva születik új mű (az Sztj. megfogalmazásával összhangban például fordítás, színpadi, zenei feldolgozás, filmre való átdolgozás, a filmalkotás átdolgozása). Másként mondva többszörözés révén az eredeti műpéldányok piacát érintő másolatok jönnek létre, átdolgozás révén pedig egy új piaci szegmenset érintő példányok születnek.

Az eljáró tanács meglátása szerint az alperesi grafika is egyéni, eredeti műnek tekinthető, épp ugyanazon okokra hivatkozással, mint amelyek a felperesi grafika jogvédelmének elhangoztak, vagyis a grafika tematikája, színválasztása és kivitelezése egyéni, eredeti módon juttatja kifejezésre az alperes véleményét Szent István államalapító tevékenységéről.

Mindezekre tekintettel az eljáró tanács úgy látja, hogy az alperes a felperesi művet felhasználta, annak koncepcionális elemeire támaszkodva, ugyanakkor azokat átalakítva engedély nélküli átdolgozást valósított meg. A kiegészítő grafikai elemek nem változtatták meg lényegileg a felperesi grafika látványát, a felhasználás célja és hatóköre megegyezik az eredeti mű piacával, ugyanakkor ahhoz képest új piaci szegmenssel (az eredeti helyett a rockopera felújított változatának hasznosításával) függ össze. Erre tekintettel – vagyis az eredeti műre épülő új egyéni, eredeti mű létrehozása révén – az alperesi magatartás az Sztj 16.§ (1) bekezdésébe ütközik.

Budapest, 2016. szeptember 14.

Dr. Gyertyánfy Péter
a tanács elnöke

Dr. Mezei Péter
a tanács előadó tagja

Benczúr Gyula
a tanács szavazó tagja